

Atatürk Dönemi Türkiye – Çekoslovakya İlişkileri

1918 Kasım'ında silahlar sustuğunda dünya artık 1914'tekinden çok daha farklıydı. Batı Avrupa haritası 1919'da önemli ölçüde değişmişti. Doğu Avrupa'nınki ise tanınmaz haldeydi. Çekoslovak bağımsızlık hareketinin en önemli ismi ve ileride cumhurbaşkanı olacak Tomáš Garrigue Masaryk'in dediği gibi Avrupa "geniş bir mezarlığın üzerinde kurulmuş bir laboratuvar"a benziyordu. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'dan oluşan üç büyük imparatorluk yerine artık sekiz yeni veya restore edilmiş ülke vardı. Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki devrimler ise farklı kimliklerde devletlerin doğmasına yol açmıştı.

28 Ekim 1918'de Çekoslovakya Cumhuriyeti resmen ilan edildiğinde tasviri ve tarifi mümkün olmayan büyük bir mutluluk ve sevinç içinde imparatorluğa ait armalar sökülüyor, yüzyıllar süren esaretin sona erışı çığınca kutlanıyordu. Bundan iki gün sonra ise Mondros Mütarekesi imzalanacaktı. İki gün arayla bir ulus bağımsızlığına ve özgürlüğüne kavuşurken bir diğerini karanlık bir gelecek bekliyordu. Çekoslovaklar mutluluk, coşku, rahatlama, heyecan gibi duygular yaşarken Türkler korku, acı, keder, öfke, belirsizlik hissediyordu. Bir taraf esaretten kurtulurken diğeri yeni bir esaretin eşiğindedi.

Savaş sonrası düzende Çekoslovaklar savaşı kazananlar, Türkler ise kaybedenler arasında yer aldı. Bu, Çekoslovaklar ile Türkler arasındaki mesafeyi pekiştirme ve farklılık duygusunu güçlendirme etkisi yaptı. Çekoslovaklar, savaş sonrası Osmanlı topraklarındaki çatışmaları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği konusunda yapılan uluslararası müzakereleri ise görece tarafsız bir şekilde izliyorlardı.

Çekoslovak dışişlerinin bu tarihlerdeki esas amacı Çekoslovak kolonisinin İstanbul'da kalmasını ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na verilen kapitülasyonlardan elde edilen hakları devralarak bunun devamını sağlamaktı. Aslında Prag'da bir Osmanlı temsilciliği açılarak ikili ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde hem Çekoslovakya'nın İstanbul Temsilcisi Rudolf Světlík hem de Bâb-ı Âli tarafından bazı karşılıklı girişimlerde bulunulmuştu. Ancak Çekoslovakya Dışişleri Bakanlığı bekle-gör pozisyonunu tercih ediyor, önce Şark Meselesi'nin nihai bir çözüme kavuşmasını istiyordu.

Bu noktada önemli bir hususa değinmek gerekmektedir. Mustafa Kemal Paşa, Mayıs 1919'da Samsun üzerinden Anadolu'ya geçtikten sonra silah arkadaşlarıyla birlikte işgallere karşı bir direniş örgütlemeye başlamıştı. Saltanat rejimi bu çabaları engellemeye çalışsa da 23 Nisan 1920'de Ankara'da halkı temsil etmek üzere ülkenin dört bir yanından seçilen mebusların katılımıyla millî bir meclis açıldı. Bu tarihten sonra Türkiye'de iki farklı yönetim merkezi oluştu: Bir yanda Millî Mücadele'ye karşı olan saltanat rejiminin bulunduğu, İtilaf Devletleri tarafından işgal ve kontrol edilen İstanbul, diğeri yanda ülkeyi düşman işgalinden kurtarmak isteyen millî bir Türk hükûmeti ve meclisinin

bulunduğu Ankara.

Bu ikili yönetim, Mustafa Kemal'in önderliğinde bağımsızlık savaşı kazanılana ve saltanat 1 Kasım 1922'de kaldırılana kadar devam etti. Yani bu süreçte Çekoslovakya-Türkiye ilişkileri denildiğinde Prag-İstanbul ve Prag-Ankara ilişkilerinin ayrı ayrı anlaşılması gerekmektedir.

Aslında Rudolf Světlik 1920 sonbaharında İstanbul Konsolosu olarak atandığında Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yollayarak İstanbul'daki Çekoslovak temsilciliğinin direniş hareketini desteklediğini temin etmişti. Světlik ayrıca Kemalistlerin kontrolündeki topraklarda Çekoslovaklara iyi davranılacağını ve İstanbul geri alındığında Çekoslovakya temsilciliğine yer verilmesini umuyordu. Bu mektuba Ankara'dan doğrudan bir cevap gelmemiştir ancak mektup Çekoslovakya'nın Kemalistlerle ilk kez iletişime geçmesi bakımından önemlidir.

1922'de İzmir Konsolos Yardımcısı olan Zdeněk Vrbka ise şehrin Türklerin kontrolüne geçmesinin ardından Mustafa Kemal ile görüşmüştü. Bu görüşmede Mustafa Kemal Çekoslovakya Konsolosluğu'nun korunacağına dair kendisine güvence vermişti. Bu da Mustafa Kemal Paşa ile birebir görüşen ilk Çekoslovak temsilcinin Zdeněk Vrbka olduğu anlamına geliyordu.

İki ülke arasında bir dostluk antlaşması imzalanması önerisi ise ilk olarak Lozan Konferansı sırasında Çekoslovakya'dan gelmişti. 1923'te Çekoslovakya, Bern'deki temsilcisini Türkiye ile dostluk antlaşması imzalaması için görevlendirmişti. Konferans sırasında İsmet Paşa ile görüşen temsilci antlaşmanın Lozan'da imzalanmasını önermişti. İsmet Paşa meseleyi Ankara'ya sordu. Ankara Hükûmeti, Çekoslovakya ile ilişki kurulmasına taraftardı. Ancak bu konudaki müzakerelerin Ankara ya da İstanbul'da yapılmasının uygun olduğunu düşünüyordu. Ayrıca yapılacak antlaşmaya ticaret ve konsolosluk antlaşmalarının da dahil edilerek imzalanmasının daha iyi olacağını söylemişti. Çekoslovak temsilcisiyle mutabık kalınarak konu bir süre daha ertelenmiş oldu. Lozan Konferansı sonrası Çekoslovakya hükûmeti bu sefer Türkiye'nin Bern'deki diplomatik temsilciğine başvurmuş ve görüşmelere başlamak istediğini söylemişti. Bu sırada Türkiye de ekonomik ilişkilerini canlandırmak istediği ABD, Hollanda, Çekoslovakya, Fransa, Avusturya, İtalya gibi ülkelerde konsolosluk açmayı düşünüyordu. Nihayet 11 Ekim 1924'te bir Dostluk Antlaşması imzalandı.

Bu antlaşma 7 Şubat 1925'te Çekoslovakya tarafından onaylandı. Türkiye tarafında ise 18 Ocak'ta Meclis'e sunuldu ve 12 Nisan'da ancak onaylanabildi. Antlaşma resmîyet kazandıktan sonra karşılıklı temsilci gönderilmesini içeren iki notanın onaylanması 6 Temmuz 1925'te gerçekleşti. Bu süreçte Çekoslovakya'ya ilk Türk elçisi olarak Vasıf (Çınar) Bey atanmıştı. Birkaç ay sonra ise Ankara'nın ilk Çekoslovak Elçisi Miloš Kobr, Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sundu. Böylece iki ülke arasında önemli bir eşik aşılmış ve ilişkilerde yeni bir döneme girilmiş oldu.

İlk ilişkiler bir dostluk antlaşmasıyla kurulduktan sonra hemen bir ticaret antlaşması yapılmak istendi. Çünkü bir tarafta gelişmiş Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sahip olduğu sanayinin çoğunu devralan Çekoslovakya, diğer tarafta savaşlar ve Osmanlı'nın politikaları nedeniyle sanayisi çok gelişemeyen ve bir tarım ülkesi mirası devralan Türkiye vardı. Dolayısıyla iki ülke ekonomik açıdan birbirine ihtiyaç duydu. Ancak bir türlü kalıcı bir ticaret antlaşması yapılamadı. Bunun hem yerel hem de küresel pek çok sebebi vardı.

İki ülke arasında uzun süreli bir ticaret antlaşması yapılamaması ve Türkiye'nin aldığı çeşitli ekonomik kararlar diğer ülkelerin Türkiye pazarında avantaj elde etmesine yol açarken Çekoslovakya'yı geri planda bırakıyordu. Bu da Çekoslovak sanayicilerin zarar etmesine ve şikâyetlerine neden oluyordu. Gerek rakamlardan gerekse Çekoslovak sanayicilerin bu konudaki yakınmalarından Türkiye'nin Çekoslovak sanayi mallarının en önemli müşterilerinden biri

olduğu açıkça görülüyordu. Türkiye 1930'ların ortalarında kalkınma planıyla sanayi atılımı gerçekleştirene dek Çekoslovakya'dan özellikle mensucat ürünleri ve şeker satın aldı. Çekoslovakya ise Türk tütünlerinin en önemli alıcılarındandı. Tütünü üzüm, incir ve fındık takip ediyordu.

Çekoslovakya'nın gelişmiş askerî sanayisi ise iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde bir diğer belirleyici oldu. Her ne kadar silahların bırakılması yönünde Avrupalı devletler sürekli bir araya gelerek görüşmeler yapsa da bilhassa 1930'lardan sonraki silahlanma yarışı Çekoslovakya'nın askerî sanayisini daha da ön plana çıkarmıştı. Buna Türkiye'nin ordusunu modernize etme ve ordunun eksiklerini giderme gerekliliği eklenince Çekoslovakya harp sanayisinin önemli müşterilerinden birinin Türkiye olması kaçınılmaz oldu. Sipariş verilen mühimmatların kontrolleri için ise zaman zaman Türk görevliler Çekoslovakya'ya giderek yerinde incelemeler yapıyordu.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler sadece ticaret üzerine kurulu değildi. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden teşkilatlanmaya, pek çok konuda bakış açısını ve yaklaşımını değiştirmeye de ihtiyacı vardı. Bunun için özellikle Avrupa ülkelerindeki sistemler ve yöntemler incelenmişti. Bu bağlamda çeşitli ülkelerden diplomatik temsilciler aracılığıyla bilgi, belge ve rapor toplanıyor, kimi uzmanlar incelemeler yapmak için yurt dışına gönderiliyordu. Bu ülkelerden biri de Çekoslovakya'ydı. Bu konuda verilebilecek örneklerden biri 1920'lerde Prag'da konsolos yardımcısı olarak bulunan Bedri Tahir (Şarman) Bey'in Çekoslovakya ekonomisi üzerine yazdığı iki kitaptı. Uşak Şeker Fabrikası'nın hem inşasını gerçekleştiren hem de sonrasında bir süre işçileri eğiten ise Škoda firması ve bazı Çekoslovak uzmanlar olmuştu.

1920'lerden itibaren önemi giderek artan panayır, sergi ve fuarlar gerek ticari ilişkilerin gerekse başka ülkelerde ekonomik görünürlük sağlamanın en önemli araçlarından biri hâline gelmişti. Özellikle 1934'te kurulan Türk Ofis ile Türkiye bu tip ekonomik etkinliklerde daha fazla yer almaya çalışacaktı. Çekoslovakya ise gelişmiş sanayisi vasıtasıyla 1924'teki Adana Beynelmül Ziraat Sergisi gibi Türkiye'deki bu tür bazı etkinliklerde boy göstermişse de Türk tarafı bu görünürlüğün Uluslararası İzmir Fuarı örneğinde olduğu gibi her zaman daha fazla olmasını ummuştu.

Çekoslovakya'nın bir model olarak incelenmesi sadece iktisadi yapısıyla sınırlı değildi. Özellikle 1920'lerde yeni bir eğitim sistemi inşa edilmeye çalışılırken Çekoslovakya'nın eğitime verdiği önemin farkında olan Türk yetkililer pek çok kez incelemelerde bulunmak için Çekoslovakya'ya gitmişti. Bu seyahatlerden en önemlisi 1927'de bazı Avrupa ülkelerinin eğitim sistemlerini incelemek için seyahate çıkan Maarif Vekili Mustafa Necati'ydi. Kendisinin ilk durağı 8 gün kaldığı Prag olmuştu.

Bu seyahatlere verilebilecek bir diğer örnek, kurulması planan Millî Temsil Akademisi için tiyatro incelemelerinde bulunması amacıyla 1933'te aralarında Çekoslovakya'nın da bulunduğu Avrupa ülkelerinde bir inceleme seyahatine gönderilen Münir Hayri Egeli'ydi.

Nasıl ki sergi, panayır ve fuarlar ekonomik ilişkilerin gelişmesinde bir araç olmuşsa akademik kongre ve konferanslar da aynı şekilde iki ülke arasındaki sosyal ilişkileri güçlendiren ve birbirleri hakkında fikir edinmelerini sağlayan önemli yollardan biriydi. 1920'ler ve 1930'lar boyunca daha ziyade Türklerin Prag'da düzenlenen akademik etkinliklere katılımı göze çarpıyordu. 1930'ların ortasından sonra ise Çeklerin Türkiye'deki bazı etkinliklere katıldığı görülüyordu. Bunlardan en önemlileri; 1935'te İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'ne Çekoslovakya'dan katılan kalabalık bir kadın heyeti ile 1937'de düzenlenen II. Türk Tarih Kongresi'ne Çekoslovakya'yı temsilen katılan ünlü oryantalist Jan Rypka'ydı.

Çekoslovakya'ya yapılan seyahatler arasında teknik amaçlı olanlar da vardı. Buna verilebilecek en iyi örnek Vecihi Hürkuş'tur. Vecihi Bey, 1930'da yaptığı "Vecihi K-XIV" isimli uçağın gerekli izinlerini Türkiye'de yeterli teknik uzman ve kurum olmadığı için alamıyordu. Bu noktada o dönem havacılıkta önemli bir atılım gerçekleştirmiş olan ve izinleri almanın görece daha kolay olduğu Çekoslovakya'ya gitmeye karar verdi. Şubat 1931'de, önce uçağının parçalarını bir trenle yolladı ve ardından kendisi Prag'a gitti. Burada iki ay kadar uçağıyla deneme uçuşlar yaptı. Çek havacılık heyeti bütün süreç boyunca kendisine çok yardımcı oldu. Yapılan işlemler için herhangi bir masraf talep etmediği gibi izin belgesini bir kutlama etkinliğiyle kendisine takdim etti. Vecihi Bey, 25 Nisan 1931'de Prag'dan uçağıyla havalandığında ilk defa bir Türk, belki de ilk defa bir uçak, Çekoslovakya'dan Türkiye'ye uçuyordu.

Çek toprakları geçmişten beri kaplıcalarıyla ünlüydü. Bu yüzden de sağlık turizmi oldukça gelişmişti. Tarih boyunca pek çok sanatçı, politikacı ve asker dünyanın dört bir yanından buraya şifa bulmaya gelmişti. 1918'de Karlovy Vary'de (o zamanki adıyla Karlsbad) kalan Mustafa Kemal Paşa'yı saymazsak bizim tarihimiz açısından Atatürk döneminde böyle bir seyahat gerçekleştiren en önemli kişi Halide Edip Adivar'dı. Şeyh Sait İsyanı sonrası Takrir-i Sükûn Kanunu ile iyice otoriterleşen ülkenin siyasi ortamına yaşadığı safra kesesi ve kalın bağırsak sorunları da eklenince Halide Edip'in eşi Adnan (Adivar) Bey, Viyana'da bir doktordan randevu aldı ve ikili 1925 yılında yurt dışına çıktı. Ve böylece ülkeden ayrı geçirilecek uzun yıllar başlamış oldu. İki ay Viyana'da bir pansiyonda kalan çift, Halide Edip tedaviye yanıt vermeyince doktor tavsiyesiyle Karlsbad'a geçti. Burada bir süre kaldıktan sonra iyileşen Halide Edip ve eşi, Paris'e giderlerken Zbiroh kasabasında 4-5 gün kaldılar. Halide Edip, bu sırada dostu Charles Crane vasıtasıyla ünlü Çek ressam Alfons Mucha ile tanıştı. Hatta Mucha kendisinin bir portresini dahi yapmak istedi. Bu teklifi kabul eden Halide Edip ise dostu Crane'e "Hem poz verip hem de anılarımı yazamıyorum." diyerek esprili bir şekilde yakınıyordu. Mucha, Halide Edip'in bir fotoğrafına sahipti. Bu fotoğrafa bakarak önce karakalem, daha sonra da yağlı boya bir resmini yaptı. Mucha, tatlı ve dingin bir Halide Edip resmetmişti. Fakat portrenin aynı zamanda bir trajedi kahramanına benzemesini de istiyordu.

1920'ler ve 1930'lar boyunca Çekoslovakya'dan Türkiye'ye yapılan turistik seyahatlerde ciddi bir artış olmuştu. Üstelik Türkiye artık Mustafa Kemal adında bir liderin yeni bir ulus yarattığı, modern ve Batılı bir ülke olmak için pek çok reformun gerçekleştirildiği bir ülkeydi. Bu yüzden sadece turistik amaçlarla değil Atatürk'ün Türkiye'sini görmek için de pek çok Çekoslovak Türkiye'ye geliyordu. Basına yansıyan bu seyahatlerden başta İstanbul olmak üzere Doğu'yu merak eden pek çok öğrenci, öğretmen, üniversite hocası ve gazetecinin Türkiye'ye geldiği anlaşılıyordu.

Bir ülkenin vatandaşının diğer bir ülkedeki varlığı sadece bu tür seyahatlerle sınırlı değildi. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Çekoslovakya'da yaşayan Türklerin çoğu devlet bursuyla okumaya giden öğrencilerdi. Bu öğrenciler arasında sonradan dünyaca üne kavuşacak olan Türk Beşlisi'nden biri olan besteci Necil Kâzım Akses ile müzikolog ve eğitimci Halil Bedi Yönetken de vardı. Hatta Halil Bedi, 1929'da Prag Radyosu'nda bir Türk gecesinin düzenlemesine de yardım etmişti.

Türkiye'de yaşayan Çekoslovakların durumu ise daha farklıydı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasıyla imparatorluğun tebaası olan kişiler yeni kurulan devletlerin vatandaşları olunca özellikle İstanbul'da az sayıda da olsa Çekoslovak azınlığı oluşmuştu. Hemen hemen hepsi İstanbul'da yaşayan bu kişilerin bir kısmı 1929'daki Ekonomik Buhan'dan sonra ve Türkiye'nin bazı uygulamaları nedeniyle Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldı. Ekonomik buhan nedeniyle ülkesinde iş bulamayan bazı Çekoslovaklar ise şanslarını Türkiye'de deniyordu.

Sosyo-kültürel ilişkiler içerisinde bahsedilmesi gereken belki de en önemli konu Halkevleri ile Sokollardır. Özellikle 1930'ların başlarından itibaren Halkevleri kuruluncaya kadar basında, devletin ileri gelenleri ve dönemin aydınları

arasında ulusa dayanarak ulusu yüceltecek bir ülkü yaratma çabasının tartışmaları göze çarpıyordu. Bu ülkü Halkevlerinin kuruluşuyla ete kemiğe bürünmüştü. Sokollar ise tüm bu arayış sürecinde en önemli ilham kaynaklarından biri olmuştu. Şüphesiz her ülkenin iç dinamikleri, kültürü, politik ortamı gibi pek çok değişkeni vardır. Fakat daha 1920'lerin ortalarından itibaren Selim Sırrı Tarcan ve Vildan Aşir Savaşır gibi isimlerin Çekler için ayrı bir yeri olan Sokolları incelemesi oldukça dikkat çekicidir. Hatta Selim Sırrı'nın Sokollara olan ilgisi ve beğenisi o dereceye ulaşmıştı ki Çekoslovakya tarafından "Çekoslovak dostu" olarak anılmıştı.

Aslında Sokol teşkilatı kuruluşundan itibaren Çeklere millî bilinç aşılamayı amaçlayan ve beden eğitiminin yanı sıra kültür ile sanatın pek çok alanında faaliyet gösteren bir kurumdu. Keza Halkevleri de aynı şekilde yalnızca sporda değil tiyatrodan köycülüğe, okuma-yazmadan güzel sanatlara uzanan çok geniş bir alanda faaliyet yürütmüştü. Ancak Halkevleri için incelenen ve ilham alınan pek çok farklı ülkedeki farklı kurumdan biri olan Sokol teşkilatının Halkevleri üzerindeki etkisi büyük oranda beden eğitimi alanında olmuştu.

Ekonomik ve sosyal ilişkilerde tüm bunlar yaşanırken dünya ikinci bir savaşa doğru 1920'lerde adım adım, 1930'lardan itibaren ise hızla sürükleniyordu. Buna engel olmak ve mevcut statükoyu korumak isteyen ülkelerin başında ise Türkiye ve Çekoslovakya geliyordu. Komşularıyla yaptıkları paktlarla barışı sağlamayı ve sınırlarını korumayı amaçlayan bu iki ülkeyi bu konuda birbirine yaklaştıran Küçük Antant ve Balkan Antantı olmuştu. Küçük devletlerin ittifak yaparak kendilerini güvenceye alma stratejisinin savaş sonrası ilk örneği, 1920'lerin başında (Fransa'nın desteğiyle) Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'nın oluşturduğu Küçük Antant'tı. Daha sonra buna 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın yer aldığı Balkan Antantı da eklenecekti.

Küçük Antant ile Balkan Antantı'nın en büyük ve ilk göze çarpan ortak özelliği iki oluşumda da Yugoslavya ve Romanya'nın yer almasıydı. Amaçlarındaki ortaklık ve/veya benzerliğin nedenleri ise üye devletlere bakıldığında kolayca anlaşılıyordu.

İki antant da doğdukları andan itibaren statükoyu korumaya çalışmıştı. Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na, Macaristan'ın Küçük Antant'a dahil olmayarak bu iki oluşumun dışında kalması ve revizyonist politikalar takip etmeleri, Almanya tehdidi ve İtalya'nın kışkırtmaları bu iki antant var olduğu sürece bu ülkeleri Demokles'in Kılıcı misali tepelerinde hissetmelerine neden olmuştu.

Aslında Türkiye ve Çekoslovakya'nın siyasi ilişkileri iki savaş arası dönemde pek yakın değildi. Bu durum iki ülkenin de genellikle maslahatgüzarlık seviyesinde diplomat atamasından da anlaşılmaktadır. Ancak Balkan Antantı daha kurulmadan önce Küçük Antant ve Balkan Antantı'nın birleşeceği söylentileri ayyuka çıkmıştı. Bu fiili birleşme hiçbir zaman gerçekleşmese de her iki oluşumun üyesi olan devletler aralarındaki kader ve amaç ortaklığını pek çok kez vurgulamıştı. Ne var ki Balkan Antantı ve Küçük Antant arasındaki bu kader birliği ikinci bir savaşın çıkmasına engel olamamıştı.

Bu sırada iki ülke de 14 ay arayla "babasını" kaybetti. Türkler için Mustafa Kemal Atatürk ne ise Çekler için de Tomáš Garrigue Masaryk benzer anlamlar ifade ediyordu. 20. yüzyıla damga vuran bu iki liderin ölümü sadece kendi ülkelerinde yankı uyandırmamıştı. Gerek Masaryk'ın vefatıyla ilgili Türk basınında, gerekse Atatürk'ün vefatı üzerine Çekoslovak basınında haklarında pek çok övgü dolu yazı çıkmıştı. İki ulusun kurucu liderini kaybetmesi savaş yaklaşırken Çeklerin ve Türklerin kendilerini daha da yalnız hissetmesine yol açmıştı.

II. Dünya Savaşı'na adım adım yaklaşılırken mevcut ittifaklar çöküyor, yerini yenileri alıyordu. Sanki her şey pamuk

ipliğine bağılıydı. Şurası bir gerçek ki I. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribat öyle büyük ve derin olmuştu ki galipler ikinci bir savaşa girmemek için her türlü tavizi vermeye, küçük devletleri feda etmeye razıydı. Nitekim Çekoslovakya da feda edilen ülkelerin başında geliyordu. İşte Münih Antlaşması böyle bir ortamda imzalanmıştı. Belki safdillilikle, belki büyük bir özgüvenle ya da hakkı olduğu düşünöldüğü için, ama tabiri caizse Hitler'in ağzına bir parmak bal çalarak Südetler Almanya'ya verildi. Üstelik mesele sadece bir ülkenin topraklarının bir kısmının başka bir ülkeye verilmesi değil, Hitler'in emperyalist ve yayılcı siyasetiydi. 1936-1939 yılları arasında Prag Elçiliği yapan ve Çekoslovakya'nın işgaline bizzat şahit olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na göre ise, Macaristan ve Polonya avına dişini takan aslanı görmüş pusudaki akbabalar gibi avın ölmesini ve paylarına düşeni almayı dört gözle bekliyordu.

Çekoslovakya'nın yaşadıkları Türkiye de dahil olmak üzere pek çok ülkenin Hitler'e ve Almanya'ya bakışında geç de olsa bir değişim yaratmıştı. Geç de olsa diyoruz çünkü artık savaşa beş kalmıştı. 15 Mart 1939'da Çekoslovakya Naziler tarafından işgal edildi. Artık özgür bir Çekoslovakya yoktu. Dünya ikinci bir savaşa doğru sürükleniyordu. Çekoslovakya'nın işgali bir kırılma noktası oldu. Türkiye bu tarihe kadar Almanya'nın taleplerine karşı nötr kalmış, hatta yer yer hak dahi vermişti. Fakat Çekoslovakya'nın işgalinden sonra Hitler'in sadece "hakkı olanı" almakla yetinmediği, başkasının hakkını da gasp etmeye başladığı görüşü giderek işlerlik kazanacaktı. Nihayet 1939'un eylöl ayında savaş başladığında işgal edilmiş bir Çekoslovakya, savaşa girme tehlikesi ve saldırıya uğrama korkusunu sürekli ensesinde hisseden bir Türkiye vardı.

Göktuğ İPEK

KAYNAKÇA

AMZV, III. Sekce-Zpravodajska 1918-1939, 766, 33661, 08.03.1927.

AMZV, V. Sekce-Běžná Spisovna 1918-1939, 41090, 30.03.1929.

AMZV, IV. Sekce-Národohospodářská 1918-1939, 1063, 113169, 03.10.1933.

AMZV, IV. Sekce-Národohospodářská 1918-1939, 791, 84552, 02.07.1934.

AMZV, V. Sekce-Jmenná Spisovna 1918-1939, 274, 24.09.1934.

AMZV, IV. Sekce-Národohospodářská 1918-1939, 791, 64415, 16.05.1935.

AMZV, IV. Sekce-Národohospodářská 1918-1939, 1280.

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30.10.0.0/218.474.14., 31.08.1923.

BCA, 30.10.0.0/129.930.2., 31.08.1923.

BCA, 30.18.1.1/13.29.11., 13.05.1925.

BCA, 30.18.1.2/54.32.19., 01.05.1934.

BOA, HR.İM., 29.44., 26.05.1923.

Göktuğ İpek Koleksiyonu

Akşam, 8 Mayıs 1935.

ATAÇ, Nurullah, "Masaryk", **Haber**, 16 Eylül 1937.

BELGE, Burhan, "Masaryk", **Ulus**, 15 Eylül 1937.

"Çek talebesi bir Türk-Çek gecesi tertip ettiler", **Milliyet**, 26 Nisan 1930.

"Çekoslovak talebesi", **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1929.

"Çekoslovakya ile ticaretimiz", **Milliyet**, 17 Aralık 1932.

"Çekoslovakya rejisi tütün alıyor", **Akşam**, 6 Mart 1931.

"Çekoslovakya Yok Oldu!", **Ulus**, 15 Mart 1939.

JANÁČKOVÁ, Věra, "Největší Z Diktátorů", **Fronta**, S 33, 1938, s. 386-387.

"M. Beneš Prag sergisinin Türk pavyonunda", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1938.

NADİ, Yunus, "Küçük ve Balkan İtilaflarının Tesanüt misali", **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1934.

Pestrý tyden, 16 Července 1932.

Prager Press, 6 Şubat 1927.

"Türk Tarih Kurultayı Yarın 15 te Açılıyor", **Tan**, 19 Eylül 1937.

"Vecihi'nin Tayyaresini Çek Fen Heyeti Takdir Etti", **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Haziran 1931.

Zlín, 11 listopadu 1938.

Halil Bedi, "Prag Radyosunda Türk Gecesi", **Hayat**, C V, S 124, Nisan 1929, s. 14-15.

SAVAŞIR, Vildan Aşir, "Halkevlerine doğru", **Halkoyu**, S 9, Ankara 1977, s. 20-28.

Ziyaeddin Fahri, "Felsefe Kongrelerinde Türkiye", **Ülkü**, C IX, S 50, Ankara Nisan 1937, s. 85-94.

ASLAN, Recep, "Türk Elçilik Raporlarına Göre Küçük Antant", **Belgi**, C II, S 22, Denizli, 2021, s. 255-281.

CANSIZ, Demet, "İlk İş Kanunu Öncesi Dönemde Çalışma Hayatı ve Türk İşçilere Tahsis Edilen Hizmet Grupları", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C 123, S 243, İstanbul 2019, s. 447-464.

GÜVEMLİ, Oktay-KARAYAMAN, Mehmet, "Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu ve Gelişimi", **Accounting and Financial History Research Journal**, Sayı 13, İstanbul 2017, s. 6-50.

HAYTAOĞLU, Ercan, "Türkiye-Çekoslovakya Ticari İlişkilerinde Skoda Silah Fabrikası (1923-1939)", **Asia Minor Studies**, C 6, S. AGP Özel Sayısı, Türkiye, 2018, s. 75-93.

ORTAK, Şaban, "Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in Avrupa Gezisi (1927)", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 12, S 22, Balıkesir 2010, s. 34-40.

ÖNCÜ, Ali Servet, "İki Savaş Arası Dönemde Türkiye-Çekoslovakya İlişkilerine Genel Bir Bakış", **Akademik İncelemeler Dergisi**, C 9, S 2, Ankara 2014, s. 159-181.

ALİM BARAN, Tülay, **Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları**, Arma Yayınları, İstanbul, 2001.

Bedri Tahir, **Çekoslovakya'da Madencilik**, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul 1927.

Bedri Tahir, **Çekoslovakya'da Zirai Kooperatifler**, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul 1927.

ÇALIŞLAR, İpek, **Halide Edib**, Everest Yayınları, İstanbul 2010.

GÜLBOY, Burak, "Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak", **Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak**, ed. Burak Gülboy-Bülent Akkuş, Milenyum Yayınları, İstanbul 2017, s. 15-45.

HAVLŮJOVÁ, Hana, "**Cesta zástupkyň Ženské národní rady do Turecka v dubnu 1935. Příklad mezinárodně politické role žen (nejen) v meziválečném Československu**", **Ženy a Politika (1890-1938)**, ed. Marie Bahenská-Jana Malínská, Masarykův ústav, Prag 2014, s. 290-333.

HÜRKUŞ, Vecihi, **Bir Tayyarecinin Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Zoraki Diplomat**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1967.

MACMİLLAN, Margaret, **Barişa Son Veren Savaş**, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.

MALEČKOVÁ, Jitka, "**The Turk**" in the Czech Imagination (1870s-1923), Brill Publishers, Hollanda 2021.

MAZOWER, Mark, **Karanlık Kıta**, Alfa Yayınları, İstanbul 2015.

SANSAR, M. Fatih-KARATAŞ, Ahmet, **1924 Adana Beynelmilel Ziraat Sergisi**, Çukurova Fuarçılık A.Ş., Adana 2015.

Selim Sırrı, **Prag Spor Pedagojisi Kongresi ve Seyahat İntibaları**, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1925.

STEINER, Zara, **The Lights That Failed**, Oxford University Press, İngiltere 2005.

ŞİMŞİR, Bilâl N., **Lozan Telgrafları II (Şubat-Ağustos 1923)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

TOSEVİÇ, D. J., **Çekoslovakya**, Uçak Basımevi, İstanbul 1938.

TOSEVİÇ, D. J., **Orta Avrupa ile Balkan Avrupa'sının İttihadı ve Çekoslovakya'nın Rolü**, Üniversite Kitabevi, İstanbul 1940.

CVANOVÁ, Pavla, **Ankara hlavním městem Turecka a československo-turecké vztahy v meziválečném období**, Univerzita Pardubice Fakulta Filozofická, Unpublished Diploma Thesis, Pardubice 2009.

DEMİRER, İlay, **Türkiye Cumhuriyeti Kuruluş Dönemi Sanayileşme Stratejisi: Alpullu ve Uşak Şeker Fabrikaları Örneği**, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

İPEK, Göktuğ, **Türkiye-Çekoslovakya İlişkileri (1923-1939)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2023.

NOVÁK, Petr, **Počátky Československo-Tureckých Vztahů 1918-1926**, Univerzita Karlova Filozofická Fakulta, Unpublished Master Thesis, Prag 2006.

<https://twitter.com/omerdurmaz/status/1347885812579508224> (Erişim tarihi: 11 Temmuz 2023).

KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE, Damlanur, "Münir Hayri Egeli (1899-1970)" <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/> (Erişim Tarihi:14 Şubat 2024).

ULUSKAN, Seda Bayındır, "Türk Beşleri" <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-besleri/> (Erişim tarihi: 14 Şubat 2024).

EKLER

19/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-turkiye-cekoslovakya-iliskileri/?pdf=7189> adresinden erişilmiştir